

Методологічне підґрунтя соціологічних студій культурного споживання

Л. О. Малиш

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: serpentina@ukr.net

Paper received 25.08.17; Accepted for publication 01.09.17.

Анотація. У статті систематизовано здобутки соціологічних студій культурного споживання, представлені трьома тематичними напрямками: типологіями культурного споживання, чинниками культурного споживання та стратифікаційними моделями, де враховано особливості культурних практик індивідів. На основі підходу Імре Лакатоса в якості основних структурних одиниць методології напрямку виділено її правила (директиви щодо проведення розвідок), які, з огляду на притаманну їм модальність, поділяються на позитивну та негативну евристику.

Ключові слова: методологія, культурне споживання, стратифікація, П'єр Бурдьє, Річард Петерсон, Майк Севідж.

Визначення особливостей певної галузі пізнання передбачає звернення до її методології, позаяк саме вона являє собою ту оптику, крізь призму якої здійснюється рефлексія щодо різних аспектів досліджуваної реальності. Соціологічні методи, застосовані до тих чи інших соціальних явищ та процесів, формують предметне поле соціології, а відповідно і конституують її як незалежну науку.

Еволюція соціології як дисципліни супроводжується зміною методів, вживаних для вивчення окремих соціальних підсистем, процесів та явищ, в тому числі, соціальних нерівностей, які є традиційним об'єктом уваги дослідників. Розуміння змісту засадничих положень основних підходів до вивчення стратифікації дає можливість розробки та вдосконалення ефективного інструментарію для фіксації станів нерівностей, притаманних сучасним суспільствам, в тому числі і українському.

Звертаючись до розмаїття стратифікаційних студій у сучасних суспільствах, здійснюваних як вітчизняними, так і закордонними науковцями, слід виділити такий їхній продуктивний напрямок, як дослідження культурного споживання. Його розгляду присвячено вельми невелику кількість робіт українських авторів — огляд низки концепцій культурного споживання здійснено Л. Скоковою [1] та А. Домаранською [2]. Відтак, маючи на меті висвітлення основних методологічних положень даного підходу, стаття покликана заповнити лакуни у соціологічному знанні щодо його евристичного потенціалу.

Для опису методологічних постулатів напрямку були виділені, слідом за І. Лакатосом [3;4], їхні правила — директиви щодо проведення наукової розвідки, які за своєю модальністю поділяються на негативну (мають форму заборон) та позитивну (мають форму приписів) евристику. При цьому, центральні положення дослідницької методології програми зосереджені саме у негативній евристиці, яка, на відміну від позитивної евристики має значно менший вплив на перебіг наукової розвідки та не передбачає настільки ж неухильного слідування своїм приписам. Ще один компонент методології — принципи — у межах напрямку не виокремлювався, оскільки з-поміж розглянутих підходів лише запропонований Майком Севіджем та колегами у перспективі міг би становити теоретико-методологічне підґрунтя для розвитку стратифікаційного аналізу, проте наразі він за своєю формою є ближчим до опису методики вимірювання соціальної стратифікації, тоді як його теоретичне підґрунтя вимагає подальшої, більш глибокої розробки.

Загалом, студії культурного споживання представлені декількома основними темами: типологіями культурного споживання, чинниками культурного споживання та

стратифікаційними моделями, де враховано особливості культурних практик індивідів.

Так, прагнення класифікувати культурні практики населення є поширеною спонукою соціологічних досліджень. При цьому, як самі споживачські патерни, так і типології, побудовані з їхнім урахуванням, тісно пов'язані з характеристиками соціальної структури суспільства [5]. У сучасній соціології у широкому обігу знаходяться декілька підходів до класифікації культурних практик.

Перший, згадуваний ще у роботах П'єра Бурдьє, презентує опозицію «вища (інтелектуальна) – популярна культура», яка подекуди доповнюється проміжним елементом — «культурою середнього рівня» [6; 7]. Вища культура включає класичну музику та літературу, театри, живопис та скульптуру. Мистецтво середнього рівня презентоване кіно, фотографією, коміксами, науково-популярною літературою, джазовою музикою. Популярну культуру складають телебачення, народні свята, рибальство, гра у карти.

Майком Севіджем та його колегами було здійснено ревізію концептів поля та капіталу П. Бурдьє та продемонстровано їхній потенціал у застосуванні у галузі соціології культури [8; 9], а також виділено низку власних вимірів культурного капіталу. Найважливішими з них виявилися три наступні опозиції у сфері культурного споживання: участь або неучасть у культурній активності; знання або незнання про певні види культурних практик та інтернаціональні і локальні або національно орієнтовані смаки [10]. На основі вказаних параметрів у емпіричних студіях автори виділяли такі різновиди культурного капіталу, як інтелектуальний (визначений) та капітал, який розвивається [11]. Перший тип культури загалом відповідає типу вищої культури, описаному вище, включаючи відвідування культурних пам'яток, музеїв та театрів, прослуховування класичної музики та джазу, харчування у французьких ресторанах. Другий тип культури поєднує такі практики, як використання соціальних мереж та інтернету, прослуховування рок-музики та репу, заняття спортом та відвідування спортивних змагань, зустрічі з друзями, відеоігри.

Дещо інший підхід до систематизації культурних практик презентовано у роботах Річарда Петерсона [12; 13; 14], який виділив широкий всеїдний (omnivorous) смак та вузький односпрямований (univorous), де перший є споживанням різних типів культурних зразків (вищої і нижчої культури), тоді як другий передбачає використання лише одного їхнього типу. При цьому, всеїдність не означає споживання будь-чого — вона радше являє відкритість різноманітним культурним практикам, що знайшло емпіричне підтвердження у

наявності зв'язку між відкритістю особистості та її залученням до культурного споживання [15].

Слід відзначити, що зміст поняття всеїдності поступово уточнювався у дослідженнях Петерсона і колег [16]. Так, спочатку науковці зафіксували поширеність всеїдності серед вищих статусних груп та односпрямованості серед тих, хто займав нижчі позиції у ієрархії занять [12]. Згодом у межах вищої культури було диференційовано культурних снобів та всеїдних, але нижчі прошарки все ще асоціювалися з односпрямованістю [13]. І лише у більш пізніх студіях було використано чотирьохелементну схему, за якою виділялися висококультурні всеїдні та односпрямовані та низькокультурні всеїдні та односпрямовані. При цьому Петерсон та Росман відмітили зменшення часток як осіб-споживачів вищих культурних практик, так всеїдних [14].

Австралійський соціолог Майкл Емісон запропонував споріднений з поняттям всеїдності концепт культурної мобільності, яким він позначив здатність індивідів до споживання різноманітних культурних зразків та їхній вільний вибір, так зване інклюзивне спрямування культурних практик на противагу їхньому обмеженому спрямуванню [17].

Студії, спрямовані на розробку оригінальних типологій культурного споживання або перевірку гіпотез стосовно релевантності вже наявних, часто супроводжуються визначенням основних чинників культурних практик, зокрема, для соціологів значний інтерес становить їхня структурна детермінованість. Тек Він Чан та Джон Голдторп пропонують узагальнити результати актуальних розвідок з цієї тематики у вигляді трьох основних аргументів щодо структурної детермінації смаків індивідів: гомології, індивідуалізації, всеїдності-розбірливості [18, с. 1-3].

Перший полягає у відповідності позиції індивіда у соціальному просторі його культурним практикам, яка виявляє себе у тому, що індивіди з вищих страт споживають зразки елітної культури, тоді як ті, хто знаходиться унизу структурної ієрархії, тяжіють до масової культури [6; 19].

Згідно з другим, у сучасних розвинених суспільствах зникає структурна детермінація як смаків у культурній сфері, так і стилів життя у цілому. Одним з її пояснень є те, що культурні практики перетворюються на засіб виявлення власної індивідуальності, а відповідно є гетерогенними у представників спільних соціальних категорій [20; 21; 22]. Інші дослідники вказують на вплив зростання рівня освіти населення на загальне поширення кола його культурних практик [23; 24] та розмивання особливостей стилів культурного споживання, притаманного еліті за рахунок висхідної мобільності до неї високоосвічених індивідів з інших прошарків [25].

Третій аргумент являє уточнення змісту першого. Так, ще у 1964 році Гарольд Віленські звернув увагу на те, що високоосвічені американці у своєму культурному споживанні не обмежуються зразками елітної культури, вдаючись також і до масової [26]. Пізніше ці висновки були підтвердженими низкою інших дослідників, якими було продемонстровано існування нелінійного зв'язку між позицією індивіда у соціальному просторі та його стилем культурного споживання. Чим позиція індивіда вища, тим ширшим є коло його практик, що включатимуть як ті, що відносяться до елітних, так і ті, які належать до помірно та загальнопоширених. Натомість індивіди з гіршим соціальним становищем схильні до споживання зразків масової культури [5; 27].

Незалежно від того, який тип зв'язку між культурним споживанням та соціальною структурою постулювався у дослідженнях, було встановлено, що класова позиція індивіда доволі слабо детермінує його смаки [28; 29; 30]. Більшою мірою вони залежать від інших параметрів, зокрема, статусу чи освіти особи [31; 32]. Натомість класова позиція є потужним предиктором політичних орієнтацій індивіда та його економічних перспектив [33].

Останнім часом науковці все частіше визнають низький евристичний потенціал наявних у сучасній соціології класових схем для інтерпретації відмінностей у стилях споживання індивідів. Приміром, М. Севідж вказує на такі п'ять основних недоліків схеми Голдторпа, яка є «золотим стандартом» соціологічних студій [11, с. 3-5].

По-перше, валідизація даної дедуктивної схеми базується на критеріальній валідності, зокрема, на її здатності добре відображувати відносини зайнятості, які і є основою для виділення класів. Для вивчення відмінностей у культурній активності вона рідко вживається через їхню слабку зумовленість класовою позицією.

По-друге, схема використовується для масивів національних репрезентативних досліджень, які мають помірний розмір. Застосування до них логлінійного аналізу стає можливим лише у випадку невеликої кількості класових категорій, практики членів які не завжди є гомогенними.

По-третє, Голдторп та його колеги абстрагуються від доходів індивідів, звертаючись при визначенні класової належності лише до їхнього заняття. Даний підхід критикується економістами, які розглядають мобільність не крізь призму класів занять, а у економічному вимірі.

По-четверте, феміністська критика схеми наголошує на тому, що при врахуванні лише одного виміру класу ті шляхи, через які він діє символічно та економічно залишаються прихованими. Їх висвітлення вимагає більш культурно чутливого аналізу.

По-п'яте, валідність схеми у порівняльних студіях також є спірною, зокрема, вона слабо враховує відмінності, наявні в межах категорії середнього класу та перебільшує розрив між фізичною та інтелектуальною працею, які розділяють сектор виробництва від продажів і послуг. Крім того, схема не охоплює наявні крос-культурні відмінності у кваліфікаційному рівні, трудовій автономії та кар'єрних перспективах.

Спіраючись на ідеї П. Бурдьє, М. Севідж та його колеги розробили власний підхід до вимірювання стратифікації. На їхню думку, соціальний клас має визначатися на основі трьох типів капіталу: економічного (добробут індивіда), культурного (здатність поцінувати культурні блага та долучатися до них і дипломи, інституціоналізовані освітніми успіхами) та соціального (контакти та зв'язки з іншими людьми для створення власної соціальної мережі) [11, с. 5].

Економічний капітал вимірювався за допомогою трьох індикаторів: доходу домогосподарства, його заощаджень та ціни помешкання, де воно розташоване. Культурний капітал поділявся на два різновиди: інтелектуальний капітал та капітал, який розвивається, характеристики яких було наведено вище. Соціальний капітал фіксувався на основі таких показників, як середній бал статусу занять, знайомих респонденту та кількості контактів з особами, які мають різні заняття [11, с. 7-11].

Базуючись на перелічених параметрах, Севідж побудував класову схему, яка включала сім категорій [11, с. 12].

Еліти мають дуже високий економічний капітал, зокрема, заощадження, високий соціальний капітал та дуже високий інтелектуальний капітал.

Визначений середній клас має високий економічний капітал, високе середнє значення статусу контактів, високі інтелектуальний капітал та капітал, який розвивається.

Технічний середній клас також володіє високим економічним капіталом, має високе середнє значення статусу контактів, але невелику їхню кількість та помірний культурний капітал.

Нові забезпечені робітники є власниками помірно доброго економічного капіталу, у них помірно низькі середні значення статусу контактів, хоча розмах відповідних значень параметра є значним, помірний інтелектуальний, але хороший капітал, який розвивається.

Традиційний робітничий клас має помірно низький економічний капітал, хоча вартість їхнього помешкання є прийнятною, контактів у них небагато і обидва виміри культурного капіталу є низькими.

Нові працівники сфери послуг володіють помірно низьким економічним капіталом, проте доходи домогосподарства є помірними, у них помірна кількість контактів, високий культурний капітал, що розвивається та низький інтелектуальний.

Прекариат складають особи з низьким економічним капіталом та найнижчими балами по всіх інших критеріях.

Запропонована Севіджем модель викликала значний резонанс у науковій спільноті, що спонукало Севіджа та колег відповісти на низку критичних зауважень у окремій публікації [34].

Вітчизняні науковці також здійснювали побудову багатовимірних стратифікаційних типологій, де було враховано культурне споживання. Так, Наталею Коваліско, у результаті узагальнення даних низки емпіричних досліджень, було запропоновано концептуальну модель «позиції & диспозиції & практики» [35; 36], яка фіксувала три основні види стратифікаційних порядків. Позиційний порядок вимірювався за такими об'єктивними показниками, як соціальне походження, соціальна позиція за місцем праці та тип діяльності, досвід роботи у сфері зайнятості, особистий середньомісячний дохід, майно, власність, рівень освіти. Диспозиційний порядок визначався за суб'єктивними оцінками та установками індивідів, як-от престижем їхнього соціального статусу, типу діяльності та організації, само ідентифікацією з

соціальними групами та класами, задоволенням власним становищем, мережами власних та родинних соціальних зв'язків та поведінково-вербальним рівнем культури. Порядок інтенсивності практик з'ясувався на основі того, які види занять індивід виконував протягом останнього року та соціокультурні практики — за останній тиждень [36, с. 57]. За вказаними показниками було обрховано стратифікаційний індекс, на основі значень якого було виділено п'ять основних категорій: Вищу страту, Страту 2, Страту 3, Страту 4, Нижчу страту.

Іншу версію стратифікаційної класифікації презентовано у роботах Анни Домаранської [37; 38; 39]. Її теоретичне підґрунтя являють ідеї П.Бурдьє та їхній подальший розвиток М. Севіджем з колегами та культурологічний класовий аналіз У. Аткинсона. Авторка пропонує використовувати для визначення соціальної позиції комбінацію трьох основних типів ознак: економічних, владних та визнання, — кожен з яких спирається на десять індикаторів. На їх основі було виділено чотири категорії осіб: успішних, благополучних, відносно адаптованих та неблагополучних [2, с. 10-11].

Підсумовуючи, можемо резюмувати, що правила, які являють методологічне підґрунтя описаних досліджень, є наступними.

Негативна евристика напрямку пов'язана з головним поштовхом до розвитку студій культурного споживання — намаганням усунути економічний редукціонізм у стратифікаційному аналізі. У роботах сучасних соціологів все частіше лунає думка, що для коректного визначення соціальних страт неможливо обмежитися лише інформацією щодо виробничих практик індивідів, їх слід доповнити культурними.

Позитивна евристика регламентує способи визначення типів культурного споживання, які вживатимуться при побудові стратифікаційних моделей. Так, набори практик, на основі яких вони фіксуються, мають релятивний характер, варіюючи у дослідженнях різних авторів та на відмінних масивах даних.

Поява вітчизняних робіт, де у стратифікаційному аналізі враховується культурна складова, свідчить про синхронність розвитку світової та української соціології і спроможність останньої швидко реагувати на гносеологічні виклики часу. Водночас, для вітчизняної соціології представляє інтерес пошук тих практик, звернення до яких найсильніше стратифікує саме населення України та відстеження тенденцій змін як їхніх наборів, так і їхніх основних соціальних детермінант.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скокова Л. Г. Современные исследования культурных практик в контексте социальной и культурной стратификации / Скокова Л. Г. // Социологический альманах. - 2014. - Вып. 5.- С. 232-243.
2. Домаранська А. О. Методологія і методика побудови стратифікованих класифікацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук: спец. 22.00.02 «Методологія та методи соціологічних досліджень» / Домаранська Анна Олександрівна; Інститут соціології НАН України. - Київ, 2015. - 17с.
3. Лакатос И. История науки и ее рациональные реконструкции / Имре Лакатос // Избранные произведения по философии и методологии науки / Имре Лакатос [пер. с англ. И.Н. Веселовского, А.Л. Никифорова, В.Н. Поруса] - М.: Академический Проект; Трикста, 2008. - С.201-280.
4. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ / Имре Лакатос // Избранные произведения по философии и методологии науки / Имре Лакатос [пер. с англ. И.Н. Веселовского, А.Л. Никифорова, В.Н. Поруса] - М.: Академический Проект; Трикста, 2008. - С. 281-462.
5. Di Maggio P. Classification in Art / Paul Di Maggio // American Sociological Review. - 1987. - Vol. 52, № 4. - P. 440-455.
6. Bourdieu P. Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste / Pierre Bourdieu [transl. from fr. by Richard Nice]. - Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1984. - 640 p.
7. Bourdieu P. Photography: A Middle-Brow Art / Pierre Bourdieu, Luc Boltanski, Robert Castel and al. [transl. from fr. by Shaun Whiteside]. - Cambridge: Polity Press, 1998. - 232 p.
8. Savage M. Capitals, Assets, and Resources: Some Critical Issues / Mike Savage, Alan Warde, Fiona Devine // The British Journal of Sociology. - 2005. - Vol. 56, № 1. - P. 31-47.
9. Savage M. Field Analysis in Cultural Sociology / Mike Savage, Elizabeth B. Silva // Cultural Sociology. - 2013. - Vol. 7, № 2. - P. 111-126.
10. Prieur A. Updating Cultural Capital Theory: A Discussion Based on Studies in Denmark and in Britain / Annick Prieur, Mike Savage // Poetics. - 2011. - Vol. 39, № 6. - P. 566-580.
11. Savage M. A New Model of Social Class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment / Mike Savage, Fiona Devine, Niall Cunningham et al. // Sociology. - 2013. - Vol. 47, № 2. - P. 219-250.

12. Peterson R. A. How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups / Richard A. Peters, Albert Simkus // *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality* / [ed. by M. Lamont, M. Fournier]. - Chicago: University of Chicago Press, 1992. - P.152-186.
13. Peterson R. A. Changing Highbrow Taste: from Snob to Omnivore / Richard A. Peterson, Roger M. Kern // *American Sociological Review*. - 1996. - Vol. 61, № 5. - P. 900-907.
14. Peterson R. A. Changing Arts Audiences: Capitalizing on Omnivorousness / Richard A. Peterson, Gabriel Rossman // *Engaging Art: The Next Great Transformation of America's Cultural Life* [ed. by Steven J. Tepper, Bill Ivey]. - New York, London: Routledge, 2008.
15. McManus I. C. Aesthetic Activities and Aesthetic Attitudes: Influences of Education, Background and Personality on Interest and Involvement in the Arts / I. C. McManus, A. Furnham // *British Journal of Psychology*. - 2006. - Vol. 97, № 4. - P. 555-587.
16. Peterson R. A. Problem in Comparative Research: the Example of Omnivorousness / Richard A. Peterson // *Poetics*. - 2005. - Vol. 33, № 5-6. - P. 257-282.
17. Emmison M. Social Class and Cultural Mobility Reconfiguring the Cultural Omnivore Thesis / Michael Emmison // *Journal of Sociology*. - 2003. - Vol. 39, № 3. - P. 211-230.
18. Chan T. W. Social Stratification and Cultural Consumption: Music in England / Tak Wing Chan, John H. Goldthorpe // *European Sociological Review*. - 2007. - Vol. 23, № 1. - P. 1-19.
19. Gans H. J. Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste / Herbert J. Gans. - New York: Basic Books, 1999. 266 p.
20. Bell D. The Cultural Contradictions of Capitalism: 20th Anniversary Edition / Daniel Bell. - New York: Basic Books, 1976. - 363 p.
21. Bauman Z. Society under Siege / Zygmunt Bauman. - Cambridge: Polity Press, 2013. - 264 p.
22. Ward A. Consumption and Theories of Practice / Alan Warde // *Journal of Consumer Culture*. - 2005. - Vol.5, № 2. - P. 131-153.
23. Van Eijck K. Social Differentiation in Musical Taste Patterns / Koen van Eijck // *Social Forces*. - 2001. - Vol.79, № 3. - P. 1163-1185.
24. Van Eijck K. The Changing Impact of Social Background on Lifestyle: "Culturalization" Instead of Individualization? / Koen Van Eijck, Bertine Bargeman // *Poetics*. - 2004. - Vol. 32, № 6. - P. 447-469.
25. Van Eijck K. Socialization, Education, and Lifestyle: How Social Mobility Increases the Cultural Heterogeneity Of Status Groups / Koen Van Eijck // *Poetics*. - 1999. - Vol. 32, № 6. - P. 309-328.
26. Wilensky H. L. Mass Society and Mass Culture: Interdependence or Independence? / Harold L. Wilensky // *American Sociological Review*. - 1964. - Vol. 29, № 2. - P. 173-197.
27. Le Roux B. Class and Cultural Division in the UK / Brigitte Le Roux, Henry Rouanet, Mike Savage et al. // *Sociology*. - 2008. - Vol. 42, № 6. - P. 1049-1071.
28. Culture, Class, Distinction / Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Bortolaia Silva et al. - London, New York: Routledge, 2009. - 336 p.
29. Social Status and Cultural Consumption / [ed. by Tak Wing Chan]. - Cambridge: Cambridge University Press, 2010. - 290 p.
30. Reeves A. Social Stratification, Gender and Sport Participation [E. resource] / Aaron Reeves // *Sociological Research Online*. - 2012. - Vol. 17, № 2. - Access mode: <http://www.socresonline.org.uk/17/2/12.html>
31. Chan T. W. Social Stratification and Cultural Consumption: The Visual Arts in England / Tak Wing Chan, John H. Goldthorpe // *Poetics*. - 2007. - Vol. 35, № 2-3. - P. 168-190.
32. Reeves A. Neither Class nor Status: Arts Participation and the Social Strata / Aaron Reeves // *Sociology*. - 2014. - Vol.49, № 4. - P. 624-642.
33. Chan T. W. Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance / Tak Wing Chan, John H. Goldthorpe // *American Sociological Review*. - 2007. - Vol. 72, № 4. - P. 512-532.
34. Savage M. On Social Class, Anno 2014 / Mike Savage, Fiona Devine, Niall Cunningham et al. // *Sociology*. - 2015. - Vol.49, № 6. - P.1011-1030.
35. Ковалиско Н. Доминантная конъюнкция в изучении стратификационных порядков: позиции & диспозиции // *Социология: теория, методы, маркетинг*. - 2010. - № 1. - С. 125-137.
36. Ковалиско Н. Теория практик, практики и исследование стратификационных порядков / Наталия Ковалиско // *Социология: теория, методы, маркетинг*. - 2010. - № 2. - С. 49-63.
37. Домаранська А. Культурна стратифікація українського суспільства / А. Домаранська // *Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг* / [за ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М.Шульги]. - Київ: Ін-т соціології НАНУ, 2013. - С. 360-366.
38. Домаранская А. А. Стиль жизни: структурные и личностные детерминанты / Домаранская А. А. // *Социологический альманах*. Вып. 5. - Минск: Беларуская навука, 2014. - С. 464-478.
39. Домаранська А. Стратифікація практик дозволя / А. Домаранська // *Соціальні виміри суспільства: збірник наукових праць*. Вып. 5 (16) / [гол. ред. д. соц. н. М. О. Шульга]. — Київ: Ін-т соціології НАНУ, 2013. — С. 648-666.

REFERENCES

1. Skokova, L. G. Contemporary studies of cultural practices in the context of social and cultural stratification // *Sotsyolohychesky al'manakh*. - 2014. - Iss. 5. - P. 232-243.
2. Domaranska, A. A. Methodology and methods of stratified classifications construction: avtoref. of the thesis for a scientific degree of Candidate of Sociological Science in Methodology and methods of Sociological Research 22.00.02. — Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015. - 17 p.
3. Lakatos, I. History of science and its rational reconstruction // *Selected works on philosophy and methodology of science* / [transl. from engl. by I. N. Veselovsky, A. L. Nikiforova, V. N. Porus]. - M.: Akademicheskij Proekt; Trikssta, 2008. - P. 281-462.
4. Lakatos, I. Falsification and methodology of research programs // *Selected works on philosophy and methodology of science* / [transl. from engl. by I.N.Veselovsky, A.L.Nikiforova, V.N.Porus]. - M.: Akademicheskij Proekt; Trikssta, 2008. - P. 281-462.
5. Kovalisko, N. Dominant conjunction in studies of stratification orders: positions & disposition // *Sociologiya: teoriya, metody, marketing*. - 2010. - № 1. - P. 125-137.
6. Kovalisko, N. Theory of practices, practices and research of stratification orders // *Sociologiya: teoriya, metody, marketing*. - 2010. - № 2. - P.49-63.
7. Domaranska, A. Cultural stratification of Ukrainian society // *Ukrainian society 1992-2013. State and dynamics of change. Sociological monitoring* / [ed by V. Vorona, M. Shulha]. - Kyiv: Institute of Sociology of the NASU, 2013. - P. 360-366.
8. Domaranska, A. A. Lifestyle: structural and personal determinants // *Sotsyolohychesky al'manakh*. - 2014. - Iss. 5. - P. 464-478.
9. Domaranska, A. Stratification of practice of leisure // *Sotsial'ni vymiry suspil'stva: zbimyk naukovykh prats'* Iss. 5 (16) / [ed by V. Vorona]. - Kyiv: Institute of Sociology of the NASU, 2013. - P. 648-666.

Methodological basis of sociological studies of cultural consumption

L. O. Malysh

Abstract. The article summarizes the results of the sociological studies of cultural consumption, which three main thematic areas are as follow: the typologies of cultural consumption, the factors of cultural consumption and stratification models, which take into account the peculiarities of cultural practices of individuals. On the basis of Imre Lakatos' approach, rules (guidelines for research activities), divided into two modalities (negative heuristic and positive heuristics), are considered as structural units of research methodology of the field.

Keywords: methodology, cultural consumption, stratification, Pierre Bourdieu, Richard Peterson, Mike Savage

Методологические основания социологических исследований культурного потребления

Л. А. Мальш

Аннотация. В статье систематизированы достижения социологических исследований культурного потребления, представленные тремя тематическими направлениями: типологиями культурного потребления, факторами культурного потребления и стратификационными моделями, в которых учтены особенности культурных практик индивидов. На основе подхода Имре Лакатоса в качестве основных структурных единиц методологии направления выделены ее правила (директивы по проведению исследований), которые, исходя из присущей им модальности, делятся на положительную и отрицательную эвристику.

Ключевые слова: методология, культурное потребление, стратификация, Пьер Бурдьё, Ричард Петерсон, Майк Севидж